

ZOFIA KURNATOWSKA

NOWE SPOJRZENIE NA GENEZĘ CERAMIKI WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ

Ceramika stanowi najbardziej masowy składnik materiałów źródłowych archeologa, dlatego też liczba pytań, na które szukamy odpowiedzi na podstawie coraz dokładniejszych analiz zespołów ceramicznych, wciąż się powiększa. Dotyczy to w sposób zrozumiały także ceramiki wczesnośredniowiecznej. Jej geneza, dalszy rozwój i związki przestrzenne są wciąż w ogniu ożywionych dyskusji, rzutuje to bowiem na szereg kluczowych problemów tego okresu.

Tą tematyką zajmowałam się przed laty (Z. Hilczerówna 1963; Z. Kurnatowska 1973), zwłaszcza po odkryciu na grodzisku w Bonikowie w południowej Wielkopolsce niecodziennego zespołu ceramiki złożonego z ułamków naczyń zarówno ręcznie lepionych, jak i wykonanych na kole dość zaawansowaną techniką. To odkrycie skłoniło mnie, w nawiązaniu do wcześniejszych sugestii Witolda Hensla (1956), do wskazania na możliwość obecności od samego początku wczesnego średniowiecza dwu nurtów w wytwarzaniu naczyń ceramicznych. Wydzieliłam wówczas m.in. tzw. grupę A₁, uwypuklając jej wyraźne nawiązania formalne i technologiczne do ceramiki występującej u schyłku okresu wpływów rzymskich, zwłaszcza na Śląsku, co mogło wskazywać na dość wczesną chronologię (V/VI w.) odkrytego zespołu. Do podobnych wniosków doszedł również Edward Dąbrowski (1968; 1970; 1998), badając wczesne zespoły w rejonie Krosna Odrzańskiego. W dalszych studiach nad wczesną ceramiką wczesnośredniowieczną z Wielkopolski, i szerzej — z Polski środkowo-zachodniej, wskazywałam także (Z. Kurnatowska 1971) na dość znaczne zróżnicowanie form naczyń występujących we wczesnych fazach wczesnego średniowiecza na tym obszarze, co kontrastowało ze znanymi wówczas zespołami z początków wczesnego średniowiecza w Polsce południowej, gdzie dominował zasadniczo tzw. „typ praski”. Przy czym dość wyraźnie zarysowała się możliwość wywodzenia rozmaitych stosowanych wówczas form naczyń grubej roboty z zestawu form kuchennych kultury przeworskiej, co znów szczególnie wyraźnie wystąpiło we wspomnianych zespołach z okolic Krosna Odrzańskiego.

Rzemieślniczy charakter wytworów ceramicznych, przynajmniej niektórych zespołów odnoszonych do początków wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce południowej i w niektórych rejonach ziemi lubuskiej, i ich związek ze schyłkowo-rzymskim garncarstwem znanym ze Śląska, wydawał się na tym etapie badań dość prawdopodobny.

W podobnym kierunku szły dociekania innych badaczy nad genezą np. określonych typów naczyń wykonanych bardziej zaawansowaną techniką ze starszych faz wczesnego średniowiecza, takich zwłaszcza jak np. typ Tornow czy Feldberg (J. Herrmann 1968; E. Dąbrowski 1970; W. Łosiński 1972; 2000).

W późniejszych latach generalnie zakwestionowano powyższe ustalenia. Z jednej strony podważono samą możliwość nawiązywania, a zwłaszcza wywodzenia, skrajnie ubogiej kultury z początków wczesnego średniowiecza z bogatej i rozwiniętej kultury przeworskiej okresu wpływów rzymskich, wskazując ponadto, na podstawie szczegółowej chronologizacji kultury okresu wpływów rzymskich, iż między tymi dwiema jednostkami kulturowymi istniała wyraźna luka chronologiczna, świadcząca o pustce osadniczej na dużych połaciach ziem polskich (K. Godłowski 1979; 2000; M. Parczewski 1988; 1993; M. Dulinicz 2001). Podważono zwłaszcza wcześnie datowanie zespołów ceramicznych z Polski środkowej i północnej z elementami nurtu rzemieślniczego, odnosząc je zdecydowanie do późniejszych faz wczesnego średniowiecza (S. Brather 1996). Genezę naczyń wykonanych na kole — tzw. typu Tornow czy Feldberg, wyjaśniano wpływami z zewnątrz, z kręgu kultury karolińskiej (J. Henning 1998), podczas gdy pojawienie się naczyń obtaczanych i zdobionych pasmem falistym w południowej Polsce — jednoznacznie wiązano z oddziaływaniami ze strefy naddunajskiej. To ostatnie stwierdzenie, które zresztą już dawno pojawiło się w literaturze (A. Gardawski 1966), niewątpliwie i dziś wydaje się w pełni uzasadnione. Pozostałe stwierdzenia mogą być jednak obecnie poddane dyskusji.

Podjęciu takiej dyskusji sprzyjają różne fakty. Z jednej strony obserwujemy w ostatnich latach nasilenie badań terenowych, m.in. tzw. autostradowych, które przyniosły ogromną masę nowych materiałów, w tym zarówno ze schyłku starożytności, jak i z początków wczesnego średniowiecza. Z drugiej strony dzięki upowszechnieniu przyrodniczych metod określania wieku kalendarzowego (dendrochronologia, ¹⁴C), zyskaliśmy pozaarcheologiczne możliwości chronologizacji odkrywanych obiektów i wiążących się z nimi zespołów materiałów ruchomych. Oczywiście pełne, a nawet dostateczne, wyzyskanie tych nowych możliwości badawczych to kwestia lat. Już teraz jednak możemy wskazać na pewne nowe okoliczności mające bezpośredni związek z omawianym zagadnieniem.

Po pierwsze, wykazano wyraźnie w najnowszych badaniach, iż szereg dużych stabilnych osiedli ze schyłku starożytności zbadanych w Wielkopolsce i w niektórych rejonach Polski środkowej nie upada gwałtownie w połowie V w., lecz trwa co najmniej do końca tego stulecia, a może wchodzi w wiek następny (wykorzystano tu również datowanie dendrochronologiczne; por. np. T. Makiewicz 2000; 2001; B. Abramek 1994). Po drugie, co było pewnym zaskoczeniem, przebadane na dużą skalę osiedla tej kultury w Wielkopolsce charakteryzuje dość skromny zestaw pozaceramicznych zabytków ruchomych, a zwłaszcza nieliczne wyroby żelazne (co kontrastuje z obrazem wcześniejszej kultury przeworskiej, znanym głównie

z cmentarzysk), a w zespołach naczyń glinianych dominują okazy ręcznie lepiące, przeważnie jajowate, przy dość małym procencie ułamków naczyń wykonanych na kole (w tym obtaczanych zarówno całkowicie, jak i górą). Zabudowa osiedli jest również zróżnicowana i obok dużych budynków słupowych spotyka się także obiekty, zapewne mieszkalne, o nieregularnym zarysie, niewiele zagłębione w ziemię. Najciekawszym odkryciem był stwierdzony w obrębie jednej z osad tzw. „grób studniowy”, zawierający pochówki ponad stu osobników (T. Makiewicz, W. Kaczor, M. Krąpiec, D. Makowiecki, E. Miłosz, M. Polcyn 2008); w tej formie grobu można widzieć jedno z ogniw w następującym w schyłkowym okresie starożytności procesie zaniku „uchwytnej archeologicznie” (według terminologii H. Zoll-Adamikowej 1980) formy pochówku, co charakteryzuje w początkach wczesnego średniowiecza dość znaczne połacie ziem polskich (i nie tylko polskich). Wszystkie te nowe zjawiska kulturowe są obecnie poddawane szczegółowej analizie i niewątpliwie w najbliższej przyszłości przyczynią się do znacznej korekty obrazu schyłkowego okresu starożytności na naszych ziemiach. Już dziś można stwierdzić, że tak uwypuklana w pracach naszych kolegów krakowskich „pustka osadnicza” przynajmniej na ziemiach Polski środkowo-zachodniej nie znajduje potwierdzenia w nowszych badaniach, podobnie jak i podkreślana radykalna zmiana obrządku pogrzebowego, która rzekomo miała mieć miejsce w okresie przejścia ze starożytności do wczesnego średniowiecza. Nie wytrzymuje też próby nowej szczegółowej analizy materiałów przekonanie o skrajnym ubóstwie kultury początków wczesnego średniowiecza. Oczywiście ma to swoje określone implikacje dla badań nad genezą kultury wczesnego średniowiecza na naszych ziemiach.

Ale nie wyczerpuje to ważnych informacji napływających od badaczy zajmujących się późnym okresem rzymskim, a dotyczących bezpośrednio interesującego nas tematu genezy ceramiki wczesnośredniowiecznej. Otóż w materiałach ze wspomnianych osiedli ze schyłku okresu rzymskiego, obok dominującej, jak wspomniano, ceramiki wytwarzanej sposobem domowym stwierdzono też niezbyt liczną domieszkę ceramiki nurtu rzemieślniczego. Bliższa jej analiza wykazała, że wytwory owego nurtu rzemieślniczego wykazują najwięcej nawiązań do znanej już z dawnych lat i wyróżnionej przez W. Boegego (1938) i B. v. Richthofena (1926; 1928) ceramiki przypominającej okazy z zaawansowanego, czy nawet schyłkowego okresu wczesnego średniowiecza, a datowanej na koniec starożytności, którą też w latach badań po II wojnie światowej stwierdzono na Śląsku (S. Pazda 1980). Analogiczna ceramika jest również obecnie odkrywana na tym terenie w trakcie nowszych badań, zwłaszcza autostradowych (G. Domański 2005). Tadeusz Makiewicz określił ten typ ceramiki jako „późnoantyczny” i w trakcie szerokich poszukiwań porównawczych nawiązał ją do wytwórczości V–VI w. w prowincjach rzymskich — *Noricum Mediterraneum* oraz *Venetia et Histria* (T. Makiewicz 2001; 2005; 2006). Wskazał przy tym na możliwość przeniesienia tego warsztatu ceramicznego bezpośrednio z tych terenów na Śląsk, gdzie tego typu wyroby występują w bardzo znacznej ilości. Podobne nawiązania dla tej ceramiki widzi też G. Domański (2005).

Warto tu przypomnieć, że analogiczne fakty przenoszenia się w owych niespokojnych czasach rzemieślników z dawnych siedzib na terenach peryferyjnych prowincji rzymskich w spokojniejsze rejony, do *Barbaricum*, są dobrze poświad-

zione zarówno w źródłach pisanych, jak i archeologicznie, np. w rejonie *limesu* naddunajskiego (por. np. M. Comşa 1973).

W tym miejscu pora już wrócić do zasadniczego tematu. Wydaje się, iż już dziś nie może ulegać wątpliwości, że od samego początku wczesnego średniowiecza (który zresztą obecnie możemy określić jedynie orientacyjnie, bowiem następował nierównomiernie i w zależności od ustabilizowania stosunków osadniczych, co w pełni miało miejsce zapewne dopiero w ciągu VII w.) musimy się liczyć, przynajmniej w lepiej obecnie poznanej strefie środkowo-zachodnich ziem polskich, z występowaniem dwu nurtów wytwórczości naczyń ceramicznych — domowej, wytwarzającej naczynia tzw. ręcznie lepione, zwłaszcza o formach workowatych i jajowatych w różnych odmianach, zaspokajające najważniejsze potrzeby ludności i w niewielkim procencie — wytwórczości rzemieślniczej, zapewne wędrownej, wytwarzającej naczynia o charakterze bardziej luksusowym, pracującej na zamówienie i zaspokajającej specjalne potrzeby (formujących się elit?). Dlatego też zapewne mamy w tym czasie do czynienia zarówno z zespołami z ceramiką wyłącznie ręcznie lepioną, jak i z zespołami z niewielką domieszką fragmentów naczyń wykonanych sposobem rzemieślniczym z zastosowaniem koła garncarskiego, o dość zróżnicowanych formach i ornamentyce (czego przykładem są znane od dawna zespoły z Bonikowa i Połupina i niektórych innych stanowisk w okolicach Krosna Nadodrzańskiego). W późniejszych wiekach obserwuje się zanikanie owej wyspecjalizowanej wytwórczości, bowiem większość form naczyń z najwcześniejszych zespołów zasadniczo nie powtarza się w późniejszych materiałach. Jednak niektóre elementy rzemiosła tego nurtu garncarskiego niewątpliwie przetrwały i wpłynęły na charakter ceramiki z dalszych faz wczesnego średniowiecza. Dotyczy to zwłaszcza sposobów przygotowania masy ceramicznej, a także elementów zdobniczych. Warto także podkreślić, iż obserwuje się zachodzący równolegle proces barbaryzacji warsztatu, polegający na ograniczeniu obtaczania naczyń jedynie do części górnej lub przykrawędnej, a początki tego procesu są już widoczne w zespołach datowanych na schyłkowy okres rzymski. Zatem w naszych badaniach nad ceramiką należałoby uwolnić się ostatecznie od schematów ewolucyjnych i zaakceptować bardziej złożony obraz ówczesnej rzeczywistości kulturowej, gdzie procesy barbaryzacji z jednej strony i doskonalenia z drugiej, mogły przebiegać współrzędnie.

Warto np. pamiętać, że mimo wskazywanych w literaturze, zwłaszcza w odniesieniu do strefy środkowo-zachodnich ziem polskich, licznych nawiązań w formie naczyń z początku wczesnego średniowiecza do zestawu form naczyń ręcznie lepionych ze schyłku starożytności, różnią się one często (choć początkowo nie zawsze) fakturą i ta różnica z czasem się pogłębia, a ponadto dość wcześnie dochodzi do częściowego obtaczania naczyń. Otóż, zapewne, mamy tu do czynienia z efektem przejmowania pewnych elementów wyspecjalizowanego rzemiosła garncarskiego, zwłaszcza sposobów przygotowywania masy ceramicznej i opracowania powierzchni naczynia, a także w formie uproszczonej — techniki formowania naczynia przy zastosowaniu prymitywnego koła. Uderza, iż pochodzące z kolejnych faz wczesnego średniowiecza naczynia tzw. obtaczane górą, a nawet tylko przykrawędnie, są wykonane z masy ceramicznej z domieszką zazwyczaj średnioziarnistą, mają przy tym formę dość regularną i są dość dobrze wypalone. Ten fakt mógł być przyczyną, że w niektórych regionach Wielkopolski naczynia obtaczane górą, czy do załomu, utrzymują się dłużej niż

np. w Wielkopolsce południowej, środkowej, czy na Pomorzu zachodnim. Wykazała to szczegółowa analiza ceramiki np. z Międzyrzecza Wielkopolskiego (opracowanie K. Zamelskiej-Monczak, przygotowywane do publikacji). Technologicznie były one bowiem w pełni porównywalne z wczesną ceramiką tzw. obtaczaną całkowicie, która we wskazanych regionach, zwłaszcza np. w Wielkopolsce centralnej, była przejmowana nie tyle ze względów praktycznych, użytkowych, ile raczej prestiżowych.

Ten krótki przegląd nowych badań wskazuje, iż kwestia genezy i dalszego rozwoju ceramiki wczesnośredniowiecznej winna być obecnie podjęta na nowo, przy czym należałoby uwzględnić nie tylko problematykę technologii jej wytwarzania, lecz również szerszy kontekst zarówno kulturowy, jak i społeczny, a także osiągnięcia antropologii historycznej, co być może pozwoli pełniej wykorzystać znajdujący w badaniach materiał ceramiczny, będący jednym z najważniejszych (bo masowych) źródeł archeologicznych.

Słowa kluczowe: starożytność, wczesne średniowiecze, garncarstwo, wytwórczość rzemieślnicza, obrządek pogrzebowy, typ Tornow, typ Feldberg

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

„APolski” — „Archeologia Polski”, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź (od 1990 r. Warszawa).

Literatura

Abramek B.

1994 *Grupa osad kultury przeworskiej znad południkowego odcinka Warty datowanych od III–II w. p.n.e. do V–VI w. n.e.*, „Sieradzki Rocznik Muzealny”, t. 9, s. 49–68.

Boege W.

1938 *Ein Beitrag zum Formenkreis der wandalischen Irdenware aus der Völkerwanderungszeit*, „Altschlesien”, t. 7, s. 44–58.

Brather S.

1996 *Feldberger Keramik und frühe Slawen. Studien zur nordwestslawischen Keramik der Karolingerzeit*, Bonn.

Comşa M.

1973 *Slawen im karpatisch-donauländischen Raum im 6.–7. Jahrhundert*, „Zeitschrift für Archäologie”, t. 7, s. 197–228.

Dąbrowski E.

1968 *Badania Muzeum Okręgowego w Zielonej Górze nad wczesnym osadnictwem wczesnośredniowiecznym na ziemi lubuskiej*, „APolski”, t. 13, z. 2, s. 299–316.

1970 *Rozwój zasiedlenia w okolicach Krosna Odrzańskiego od późnego okresu lateńskiego po wczesne średniowiecze*, „Slavia Antiqua”, t. 17, s. 139–159.

- 1998 *Refleksje nad wczesnym średniowieczem w Zielonogórskim*, „Rocznik Lubuski”, R. 24, cz. 1, s. 83–96.
- Domański G.
2005 *Ceramika z okresu wędrówek ludów na Śląsku*, [w:] *Archeologia o początkach Słowian. Materiały z konferencji, Kraków, 19–21 listopada 2001*, P. Kaczanowski, M. Parczewski red., Kraków, s. 253–266.
- Dulinicz M.
2001 *Kształtowanie się Słowiańszczyzny północno-zachodniej. Studium archeologiczne*, Warszawa.
- Gardawski A.
1966 *Z zagadnień kultury wczesnego średniowiecza południowej Polski. Uwagi dyskusyjne*, „Rocznik Lubelski”, t. 9, s. 9–53.
- Godłowski K.
1979 *Z badań nad zagadnieniem rozprzestrzenienia Słowian w V–VII w. n.e.*, Kraków.
2000 *Pierwotne siedziby Słowian. Wybór pism*, M. Parczewski red., Kraków.
- Henning J.
1998 *Neues zum Tornower Typ. Keramische Formen und Formenspektren des Frühmittelalters im Licht dendrochronologischer Daten zum westslawischen Siedlungsraum*, [w:] *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, H. Kóčka-Krenz i W. Łosiński red., Poznań, s. 392–408.
- Hensel W.
1956 *Z badań nad polską ceramiką wczesnośredniowieczną*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 2, s. 160–167.
- Herrmann J.
1968 *Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe*, Berlin.
- Hilczerońska Z. (Kurnatowska Z.)
1963 *Z badań nad genezą ceramiki wczesnośredniowiecznej*, „APolski”, t. 8, z. 2, s. 318–331.
1971 *Ze studiów nad zróżnicowaniem terytorialnym kultury prapolskiej*, „APolski”, t. 16, z. 1/2, s. 419–429.
1973 *Studien über die Organisation des Töpferhandwerks zu Beginn des frühen Mittelalters*, [w:] *Bericht über den II. Internationalen Kongress für Slawische Archäologie*, Berlin, t. III, s. 173–181.
- Łosiński W.
1972 *Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty (VII–X/XI w.)*, Wrocław.
2000 *Osadnictwo plemienne w dorzeczu Parsęty we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Salsa Cholbergensis. Kołobrzeg w średniowieczu*, L. Leciejewicz, M. Rębkowski red., Kołobrzeg, s. 13–22.
- Makiewicz T.
2000 *Problem kontynuacji kulturowej pomiędzy starożytnością a wczesnym średniowieczem w świetle nowych materiałów ceramicznych z Wielkopolski*, [w:] *Praojczyzna Słowian. Zbiór wypowiedzi*, W. Mańczak red., Kraków, s. 11–18.

- 2001 *Badania ratownicze Centrum Badań Archeologicznych w Poznaniu na trasach autostrad A-1 i A-2 w latach 1997–1999*, [w:] *Ogólnopolski program ochrony archeologicznych dóbr kultury zagrożonych planowaną budową autostrad. Raport 96–99*, Zeszyty ORBA, seria B, Materiały Archeologiczne, Warszawa, s. 82–99.
- 2005 *O tak zwanej ceramice pseudośredniowiecznej w Polsce*, [w:] *Przeszłość z perspektywy źródeł materialnych i pisanych*, J. Olczak red., „*Archaeologia Historica Polona*”, t. 15/2, s. 169–186.
- 2006 *Die Entdeckung einer neuen Kategorie von Keramik aus der Völkerwanderungszeit in Grosspolen*, [w:] *Studien zur Lebenswelt der Eisenzeit*, Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband, t. 53, s. 473–485.
- Makiewicz T., Kaczor W., Krąpiec M., Makowiecki D., Miłosz E., Polcyn M.
- 2008 *Studnia — cmentarzysko z okresu wędrówek ludów w obrębie kompleksu osadniczego w Konarzewie (stan. 5), pow. Poznań ziemski. Nowy typ cmentarzyska kultury przeworskiej*, [w:] *Kultura przeworska*, t. II, *Odkrycia, interpretacje, hipotezy*, M. Olędzki, J. Skowron red., Łódź, s. 299–355.
- Parczewski M.
- 1988 *Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych*, Kraków.
- 1993 *Die Anfänge der frühslawischen Kultur in Polen*, Veröffentlichungen der österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, t. 17, Wien.
- Pazda S.
- 1980 *Studia nad rozwojem i zróżnicowaniem lokalnym kultury przeworskiej na Dolnym Śląsku*, *Studia Archeologiczne*, 10, Wrocław.
- Richthofen B. von
- 1926 *Neue Ergebnisse der Vorgeschichtsforschung in Oberschlesien*, „*Altschlesien*”, t. 1, s. 185–198.
- 1928 *Germanische Krausengefäße des 4. Jahrhundert n. Chr. aus der Provinz Oberschlesien und ihre weitere Verbreitung*, [w:] *Mannus Ergänzungsband* 6, s. 73–95.
- Zoll-Adamikowa H.
- 1980 *Próba periodyzacji wczesnośredniowiecznych praktyk pogrzebowych w Polsce*, „*APolski*”, t. 16, z. 1/2, s. 541–556.

ZOFIA KURNATOWSKA

A NEW LOOK AT THE ORIGINS OF EARLY MEDIEVAL CERAMICS

S u m m a r y

Pottery is for the archaeologists quantitatively the most extensive source material and the number of questions addressed by increasingly more accurate analyses of ceramic assemblages is thus constantly on the rise. This is also true of Early Medieval ceramics. The origins, as well as development and spatial relations of these ceramics, remain in the center of a heated debate, impacting as they do a number of key questions for the period.

In the 1960s and 1970s, some Early Medieval ceramic assemblages from southern Wielkopolska (Greater Poland) and the region of Krosno Odrzańskie were found to include pots tentatively at-

tributed to the terminal Roman-age pottery ware known especially from Silesia. At the time the attribution appeared quite probable. A similar line of reasoning was adopted with regard to the origins of certain types of vessels (Tornow and Feldberg types) produced by means of a more advanced technology.

These determinations were generally rejected later, especially the possibility of the extremely poor culture of Early Medieval times being derived from the rich and developed Przeworsk culture of the age of Roman influence. Pointing out the clear temporal gap between the two cultures, scholars interpreted it as proof of there being a settlement void over large stretches of Polish territories. They saw the origins of this wheel-made pottery, mostly dated later, solely in external influence, hand-made, primitive "Praga type" was derived. All of Early Medieval Slav ceramics from the east, the basin of the Dnieper to be more precise.

These ideas can now be put into doubt in the light of intensified fieldwork and the application of the natural sciences to the chronologization of archaeological records. Large stable settlements have been brought to light, among others, in Greater Poland and certain areas of central Poland, existing apparently at least into the 5th/6th centuries. They feature a modest assemblage of non-ceramic goods in stark contrast with a picture of the Przeworsk culture formed mainly on the grounds of cemetery finds. The pottery set is dominated by hand-made pots, mostly ovoid in shape, accompanied by a fairly low share of wheel-made pieces. In the light of these finds, the alleged "settlement void" in central and western Poland no longer bears up to scrutiny.

New material has also put into question the previously held theory about a radical change of funerary customs in the period of transition from Antiquity to the Early Middle Ages.

New data has also surfaced concerning the origins of Early Medieval ceramics, especially the craftsmanship trend. The prototypes for this pottery, which were fairly rare in Greater Poland but relatively abundant in Silesia, have been described by T. Makiewicz as a "Late Ancient" pottery type related to the 5th–6th century production of the Roman provinces in the Eastern Alps. From the inception of the Early Middle Ages (which in any case cannot be determined more than perfunctorily at the moment, because it did not start from a set point in time and conditions of settlement did not stabilize until presumably well into the 7th century) we should expect, at least in the better investigated central and western region of Poland, as believed earlier, two separate pottery manufacturing traditions. One would be the general domestic production satisfying the everyday needs of the population, and the other would be a small percentage of specially crafted wares — luxury vessels made on commission very likely by wandering artisans catering to special tastes (perhaps that of a rising elite?).

A brief review of new research indicates that the question of origins and further development of Early Medieval ceramics should be taken up again, taking into consideration not only production technology, but also a broader cultural and social context.

Keywords: antiquity, Early Middle Ages, pottery manufacture, Tornow type, Feldberg type, artisan production, funerary rites

Translated by Iwona Zych

Adres Autorki:

Prof. dr hab. Zofia Kurnatowska
ul. Galileusza 1A m. 34
60-159 Poznań
zofia.kurnatowska@neostrada.pl